

**ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΣ, Σχ. Σύμβουλος Π.Ε.
ΜΑΡΑ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, Μ.Εδ., Προϊσταμένη Κ.Δ.Α.Υ Β' Αθήνας**

«Η Διαλεκτική διαδικασία στο Διαπολιτισμικό διάλογο: μια εναλλακτική πρόταση με βάση τον εποικοδομητισμό (κονστрукτιβισμό)»

1. Εισαγωγικά

Το ερώτημα σχετικά με το είδος του μελλοντικού κόσμου που θα θέλαμε να δημιουργήσουμε είναι το πιο σημαντικό θέμα για το διαπολιτισμικό διάλογο σήμερα, αναφέρει ο Evanoff (1998). Η εκπαίδευση μέσω των πολιτισμών δε θα πρέπει απλά να προωθεί τις κυρίαρχες αξίες της παραγωγής και της κατανάλωσης, που από μόνες τους είναι μια μορφή ιδεολογικού εμποτισμού και πολιτικής κατήχησης, αλλά μάλλον θα έπρεπε να ενδιαφέρεται για την ανάπτυξη δεξιοτήτων *κριτικής σκέψης* (Τριλιανός 1997. Μασσαγγούρας 2004) οι οποίες μας κάνουν ικανούς να αξιολογούμε με ακρίβεια την τωρινή μας κατάσταση και για τη διέγερση της *δημιουργικής σκέψης* (Παπάς 1999), με την οποία μπορούμε να φανταστούμε εναλλακτικές λύσεις.. Η εκπαίδευση θα πρέπει να είναι ελεύθερη από "εταιρική" επιρροή και προσανατολισμένη στο να παράγει όχι παγκόσμιους καταναλωτές, αλλά παγκόσμιους πολίτες. Σκοπός της διαπολιτισμικής εκπ/σης, είναι να εξοπλίσει τους μαθητές, αλλά και τους πολίτες, ώστε να κάνουν επιλογές μόνοι τους στη βάση μιας ακριβούς πληροφόρησης και ενός ανοιχτού διαλόγου, στον οποίο κάθε άποψη έχει βαρύνουσα σημασία (Παπαχρήστος – Πανταζοπούλου 2005: 340-341).

Η διαπολιτισμική παιδαγωγική αναζητεί τρόπους που να εξασφαλίζουν συνθήκες ψυχολογικής ασφάλειας και οικοδόμησης θετικής αυτοαντίληψης (Παπάς 1998). Αναγνωρίζει στα άτομα το δικαίωμα να διατηρούν ως πρόσωπα τη διαφορετικότητά τους μέσα στην ομάδα που ανήκουν, αλλά και το δικαίωμα των μειονοτικών ομάδων να διατηρήσουν ως κοινωνικές οντότητες την ταυτότητά τους στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες της μετανεωτερικής κοινωνίας μας (Ταϊηλορ 1997:87-94). Στο πλαίσιο αυτό η διαπολιτισμική παιδαγωγική φαίνεται να μετακινείται από τα επιστημολογικά παραδείγματα της νεωτερικότητας (των καθολικών αρχών), όσον αφορά τις επιστήμες της αγωγής, προς αυτά της μετανεωτερικότητας (σύγχρονου σχετικισμού), έστω και χωρίς αυτό να διατυπώνεται με σαφήνεια (Boos-Nunning 1997: 57. Γκόβαρης 2001: 81-93).

Αν και το διαπολιτισμικό παράδειγμα αξιολογείται γενικά θετικά, το γεγονός ότι στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες διαφορετικές κοινότητες έχουν διαφορετικές μορφές ορθολογικότητας, γνώσης και ηθικής, πώς μπορεί να διεξαχθεί ο διάλογος δια μέσου των πολιτισμών; Τι απαντήσεις δίνονται σε ανοιχτά ερωτήματα που αφορούν την αποδοχή του "άλλου" και των αξιών του όταν αυτές έρχονται σε αντίθεση με τις κυρίαρχες στη χώρα υποδοχής; (Βλ. Γκότοβος 2002: 64-79. Νικολάου 2005: 223-232. Χιωτάκης 1999: 105-144), Ποιες απ' αυτές και πώς θα εμπλουτίσουν τα Αν. Προγράμματα; Τι ερμηνεία δίνεται στον πολιτισμό, στην εθνότητα, στην κοινωνική και οικονομική θέση των "άλλων", στην ανισότητα και τις ασυμμετρίες στις χώρες υποδοχής; (Αλεξίου 2004: 22-25). Μπορούν

τελικά οικουμενικές αξίες που βασίζονται στον ορθό λόγο, να γίνουν άνευ όρων αποδεκτές απ' όλους τους πολιτισμούς ή πρέπει να αποδεχθούμε την πολιτισμική σχετικότητα, ενισχύοντας τον ιδιαίτερο πολιτισμό και τη διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας του κάθε μαθητή ή της κάθε διακριτής ομάδας;

Την εισήγησή μας θα απασχολήσουν κυρίως θέσεις που προβάλλονται από τον πολιτισμικό οικουμενισμό στο πλαίσιο της νεωτερικότητας και τον πολιτισμικό σχετικισμό στο πλαίσιο της μετανεωτερικότητας. Οι θέσεις και οι απόψεις αυτές έχουν αποφασιστική σημασία και συνέπειες, όσον αφορά την προώθηση των ιδεών της διαπολιτισμικής εκπ/σης στο ελληνικό και παγκόσμιο σχολείο. Επιχειρούμε να κρίνουμε τα επιχειρήματα καθεμιάς από τις απόψεις αυτές και να προτείνουμε μια τρίτη εναλλακτική πρόταση βασισμένη στη διαλεκτική διαδικασία και τον κονστρουκτιβισμό (εποικοδομητισμό), επιδιώκοντας έτσι την υπέρβαση των διαχωριστικών γραμμών που ορθώνονται.

2. Νεωτερικότητα και οικουμενισμός

Η νεωτερικότητα βασίζεται σ' έναν αριθμό φιλοσοφικών παραδοχών, οι οποίες προέρχονται ιστορικά από τη Δύση και αναπτύχθηκαν πληρέστερα στην παράδοση του Διαφωτισμού (Ματθαίου 2002: 45-48), αλλά τώρα περιλαμβάνονται σε διαφορετικούς βαθμούς σε μη-Δυτικούς πολιτισμούς επίσης. Η βασική παραδοχή είναι ότι οι ίδιες ακριβώς διαδικασίες σκέψης, που αντιμετωπίζονται στον ίδιο ακριβώς κόσμο, θα πρέπει να παράγουν τις ίδιες ακριβώς αντιλήψεις για τον κόσμο σε σχέση με τη γνώση και σε σχέση με την ηθικότητα (Γκίβαλος 2003). Εάν ο κόσμος είναι ίδιος για όλους τους παρατηρητές και εάν όλοι οι άνθρωποι σκέπτονται για τον κόσμο με τον ίδιο τρόπο, τότε **δε** θα πρέπει κατ' αρχήν να είναι πιθανές οι αποκλίνουσες αντιλήψεις καθόλου. Εάν εγείρονται αποκλίνουσες ή διισταμένες αντιλήψεις, μπορούν να αποδοθούν ή σε εσφαλμένη παρατήρηση (ο κόσμος δεν έχει παρατηρηθεί σωστά) ή σε εσφαλμένο συλλογισμό (οι διαδικασίες σκέψης δεν έχουν χρησιμοποιηθεί σωστά). Επομένως, μερικές αντιλήψεις θα είναι σωστές και άλλες λάθος. *Η επίτευξη συμφωνίας, είτε εντός είτε μεταξύ των πολιτισμών, είναι απλά ένα θέμα εξασφάλισης ότι χρησιμοποιούμε τις σωστές εμπειρικές μεθόδους για παρατήρηση του κόσμου και τις σωστές λογικές διαδικασίες για να σκεφτούμε γι' αυτόν.* Από αυτή την άποψη η ορθολογισμός, η γνώση και η επιστήμη, οι αξίες και η ηθική, η αισθητική και η θρησκεία μπορούν να είναι θεμελιωδώς βασισμένες και συνεπώς είναι παγκόσμιες.

Ποιες οι συνέπειες των θέσεων αυτών για τη διαπολιτισμική εκπ/ση και το διάλογο; Με βάση τις παραπάνω απόψεις του οικουμενισμού (Weber, Marx, Parsons, κ.ά.) περί σύγκλισης των κοινωνικών συστημάτων σε ένα παγκόσμιο, ενιαίο γενικά αποδεκτό παγκόσμιο σύστημα, ο βασικός στόχος της εκπαίδευσης θα πρέπει να είναι η υπέρβαση των όποιων πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων και διαφορών, αλλά και των πολιτισμικών ταυτοτήτων, στο πλαίσιο συνάντησης των πολιτισμών (Γκόβαρης 2001: 81-82).

Επειδή η κυρίαρχη νεωτερικότητα δέχεται την υπόθεση ότι όλες οι ανθρώπινες διαδικασίες σκέψης είναι ουσιαστικά ίδιες, τείνει να δει την πολιτισμική εξέλιξη και βέβαια τον τρόπο οργάνωσης της εκπαιδευτικής διαδικασίας με μονογραμματικούς όρους (Ματθαίου 2002, Parsons 1966, Γκίβαλος 2004, Rostow 1991). Αυτές οι χώρες, οι οποίες δέχονται τη

νεωτερική επιστημονική, οικονομική και πολιτική σκέψη είναι «αναπτυγμένες»· αυτές που δεν τη δέχονται είναι «μη αναπτυγμένες». Η αποστολή των μη αναπτυγμένων είναι να γίνουν σαν τις αναπτυγμένες και η αποστολή των αναπτυγμένων είναι να βοηθήσουν τις μη αναπτυγμένες να το πράξουν. Η νεωτερικότητα, έτσι αντιληπτή, βλέπει όλους τους πολιτισμούς ως κινούμενους κατά μήκος μιας μόνο γραμμής προς ένα μόνο σκοπό. Το πρόβλημα βέβαια με τις απόψεις αυτές, αν δεχτούμε ότι υπάρχει μόνο ένας μόνο πιθανός αληθινός τρόπος θέασης του κόσμου και ότι ένας πολιτισμός (Δυτικός) έχει βρει αυτόν τον τρόπο, είναι ότι μπορούν να μειώσουν την ικανότητά μας να κρίνουμε τις παραδόσεις άλλων και να αναλογιστούμε εναλλακτικές μορφές γνώσης, αξιών και ηθικής (Ράπτης 2004: 344-347). Δεν μπορούμε από τη σκοπιά της διαπολιτισμικότητας να δεχτούμε ότι μια συγκεκριμένη άποψη έχει το προνόμιο να είναι αυτή που είναι αποδεκτή από όλη την ανθρωπότητα, ενώ άλλες απόψεις, οι οποίες μπορεί στην πραγματικότητα να έχουν ένα μέτρο εγκυρότητας αποκλειστικά δικό τους, είναι αποκομμένες και αγνοημένες. Η Δυτική επιστήμη, τα οικονομικά, η πολιτική δεν είναι «οικουμενικά», αλλά θα λέγαμε ότι σκιαγραφούν συγκεκριμένους τρόπους γνώσης, σκέψης και δράσης. Παρά το γεγονός ότι περιλαμβάνονται σε κάποια έκταση σε μερικές μη Δυτικές χώρες, δεν προσφέρουν τίποτε άλλο από ένα σύνολο απαντήσεων σε κοινά προβλήματα της ανθρωπίνης ύπαρξης και αντιπροσωπεύουν μόνο μια πιθανή γραμμή ανάπτυξης.

3. Μετανεωτερικότητα και πολιτισμικός σχετικισμός

Ο σύγχρονος σχετικισμός μπορεί να γίνει κατανοητός τόσο ως αντίθεση στον ευρωκεντρισμό, στην τοποθέτηση δηλ. του δυτικού πολιτισμού στην κορυφή της ιεραρχίας των πολιτισμών, που θα πρέπει να αποτελεί «παράδειγμα και γνώμονα για όλους τους άλλους λιγότερο αναπτυγμένους ή υποανάπτυκτους πολιτισμούς» όσο και από τα αισθήματα ανωτερότητας, που μπορεί να εκδηλώνονται σε επίπεδο κοινωνίας και σχολείου με την υποτίμηση των πολιτισμών των μεταναστών και των μειονοτικών ομάδων και την πίεση για προσαρμογή και αφομοίωση στις κυρίαρχες πολιτισμικές δομές. Ο πολιτισμικός σχετικισμός βρίσκει την πληρέστερη έκφρασή του στις απόψεις των μετανεωτεριστών (Νικολάου 2005: 223), οι οποίοι προβάλλοντας μια μετα-θετικιστική κριτική υποστηρίζουν ότι όλες οι προσπάθειες να συγκλίνουμε σ' ένα μόνο τρόπο λογικότητας, γνώσης ή αξιών ή να δούμε την ιστορία σαν να κινείται προοδευτικά προς ένα προκαθορισμένο τέλος, είναι άκριτες και παραπλανητικές. Συγγραφείς όπως ο Lyotard, στηριζόμενοι στις απόψεις του Wittgenstein ότι «τα παιχνίδια της γλώσσας» «λόγοι» ή «αφηγήσεις», προκύπτουν από ειδικές «μορφές ζωής», έχουν υποστηρίξει ότι δεν μπορεί κατ' αρχήν να υπάρχει μοναδική ενοποιημένη άποψη του κόσμου αλλά μόνο μία πολλαπλότητα παιχνιδιών της γλώσσας, από τα οποία κανένα δε μπορεί να πλεονεκτεί έναντι των άλλων (Lyotard and Thébaud 1985: 60-61). Οι λόγοι, οι οποίοι εμφανίζονται να είναι παγκόσμιοι - «μετα-αφηγήσεις» στην ορολογία του Lyotard - είναι απόλυτοι. Θεωρούν ότι εγκλείουν την τελική, αναμφισβήτητη αλήθεια και συνεπώς ζητούν να εκμηδενίσουν όλες τις διαφορετικές απόψεις. Κάθε προσπάθεια να φτάσουμε σε μία παγκόσμια συναίνεση είναι έμφυτα καταπιεστική επειδή... «παραβιάζει την ετερογένεια

των παιχνιδιών της γλώσσας» (Lyotard 1979). Οι μετα-αφηγήσεις θα πρέπει αναλόγως να αντιμετωπιστούν με δυσπιστία.

Η μετανεωτερική προσέγγιση στη διαπολιτισμική επικοινωνία θα υποστήριζε ότι αφού όλοι ζούμε σε «διαφορετικούς κόσμους», οι οποίοι είναι πολιτισμικά δομημένοι, δεν μπορεί να υπάρξει κανένας θεμελιώδης παγκόσμιος ισχυρισμός σχετικά με τη γνώση, τις αξίες ή την ηθική. Είναι όλοι σχετικοί με τον πολιτισμό που τους δημιουργεί, αφού οι λόγοι είναι τα προϊόντα συγκεκριμένων μορφών ζωής και έτσι είναι δυσανάλογοι δια μέσου των πολιτισμών. Ο διάλογος με σημασία δια μέσου των πολιτισμών καθίσταται επίσης αδύνατος. Ο πολιτισμικός προσανατολισμός του μεταμοντερνισμού είναι μακριά από την οικουμενικότητα προς τη μερικότητα, ενώ ο πολιτικός του προσανατολισμός είναι μακριά από τον διεθνισμό προς τον τοπικισμό. Εκεί δεν μπορεί να υπάρχει ενοποιημένη οικονομική, πολιτική ή πολιτισμική λειτουργία, σειρά ή τάξη. Από το να αναζητούμε τη σύγκλιση, η απόκλιση είναι πιο ευπρόσδεκτη. Στην πιο ακραία μορφή η μετανεωτερικότητα εκφυλίζεται σε διάφορες μορφές φυλετικού, εθνικιστικού και θρησκευτικού αυτονομισμού.

Οι απόψεις και οι αντιλήψεις στο πλαίσιο της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας του οικουμενισμού και της σχετικότητας έχουν μονομέρειες τέτοιες που δεν μπορούν αποτελεσματικά να συμβάλουν στον διαπολιτιστικό διάλογο. Από τις απόψεις του καθενός από τους δυο, μπορεί να υπάρξει μικρό κίνητρο για ενασχόληση με το διαπολιτιστικό διάλογο - στην περίπτωση των νεωτεριστών, επειδή έχουν μια σαφή αντίληψη περί της συγκεκριμένης κατεύθυνσης, πιστεύουν ότι οι πολιτισμοί πρέπει να (αλληλο)κινούνται· στην περίπτωση των μετανεωτεριστών, επειδή πιστεύουν ότι κάθε πολιτισμός πρέπει να είναι ελεύθερος να κινείται στη δική του ανεξάρτητη κατεύθυνση. Η νεωτερικότητα συχνά δεν μπορεί να φτάσει πέρα από την ηθική της πειθούς (προσπαθώντας να πείσει άλλους για την ορθότητα ή το επιθυμητό του εκσυγχρονισμού), ενώ η μετανεωτερικότητα δεν μπορεί να φτάσει πέρα από την ηθική του σεβασμού (απλά σεβόμενη τις διαφορές μεταξύ των πολιτισμών χωρίς να προσπαθεί να τις υπερνικήσει).

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η προσπάθεια να βασίσουμε το διαπολιτιστικό διάλογο σε θεμελιώδεις αρχές, αποτρέπει τα άτομα από το να κάνουν κρίσεις που παρεκκλίνουν ή αμφισβητούν τον ορθολογισμό «την ομογενοποίηση στον τρόπο απόκτησης της γνώσης, την υπόθεση τέλος ότι υπάρχουν απόλυτες αλήθειες, καθώς και μια πορεία συνεχούς καλυτέρευσης της κοινωνίας, μια γραμμική προοπτική που οδηγεί στη συνεχή πρόοδο» (Κοτζιάς 2003: 9-20). Έτσι ο διάλογος, οι διεργασίες, οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, οι συγκρούσεις με τις υπάρχουσες αντιλήψεις και εμπειρίες, που μπορεί να οδηγήσουν σε επαναδιαπραγμάτευση, σε ανακάλυψη και τη δόμηση νέων γνώσεων, νέων εξισορροπήσεων δύσκολα μπορούν να προωθηθούν στο βαθμό που οι υπάρχουσες πολιτισμικές ιδέες και πρακτικές θεωρούνται ότι είναι θεμελιωδώς βασισμένες. Αλλά και η πολιτισμική σχετικότητα έχει 'μυστικοποιήσει' το δικαίωμα στη διαφορετικότητα αναφέρει ο Αβου «έτσι ώστε τώρα πια να στρέφεται ενάντια σ' αυτούς, για τους οποίους έχει προβλεφθεί. Γιατί; Επειδή αρνείται ότι οι εξισορροπημένες διαπολιτισμικές σχέσεις χρειάζονται την οικουμενικότητα ως ορίζοντα, επειδή απολυτοποιεί την αντίληψη της πολιτισμικής ταυτότητας σε βάρος της ανθρώπινης ταυτότητας, η οποία

εμπεριέχει αλλά και υπερβαίνει την πολιτισμική ταυτότητα» (Abou 1994: 28 στο: Voos-Nunping 1997: 58-59). Η πολιτισμική διαφορετικότητα και το ξένο αποτελούν ή ερμηνεύονται ως εμπλουτισμός, που κατά το σχετικισμό πρέπει να παραμένει στην κατάστασή του. Ο Νικολάου θα αναφερθεί στην ' 'υπερβολική απλοϊκότητα' ' της πολιτισμικής σχετικότητας, στην υπερβολική αξία που δίνεται στους πολιτισμικούς παράγοντες και στην προβολή των πολιτισμικών διαφορών σε τέτοιο βαθμό, που να καταλήγουν στο «...κλείσιμο του καθενός στο πολιτισμικό καβούκι του... και στην αναίρεση των απαραίτητων αλληλεπιδράσεων» (Νικολάου 2005: 225-226). Η μετανεωτερική προσέγγιση έτσι αποτρέπει τα άτομα από το να κάνουν ηθικές κρίσεις, που εκφράζουν αλληλεγγύη στους μεταναστευτικούς και μειονοτικούς πληθυσμούς, στους καταπιεσμένους σε άλλους πολιτισμούς και να προσφέρουν εναλλακτικές επιλογές στις υπάρχουσες μορφές κυριαρχίας· εδώ επίσης το status quo δεν μπορεί να αμφισβητηθεί αποτελεσματικά.

4. Ο Εποικοδομισμός και η διαλεκτική διαδικασία στο διαπολιτισμικό διάλογο

Σε αντίθεση με τις θεμελιώδεις προσεγγίσεις, οι οποίες προσπαθούν να βασίσουν την ηθική σε παγκόσμιες, μόνιμες και α-ιστορικές αρχές, ο **κονστρουκτιβισμός** υποστηρίζει μια πιο πρακτική-ρεαλιστική προσέγγιση, η οποία θεωρεί την ανάπτυξη των συγκεκριμένων ηθικών κωδίκων σαν πρακτικές λύσεις σε ειδικά προβλήματα που προκύπτουν σε συγκεκριμένα κοινωνικό-ιστορικά πλαίσια. Ενώ οι θεμελιώδεις προσεγγίσεις ξεκινούν με ένα δεδομένο σύνολο αρχών και μετά συνεχίζουν με το να εφαρμόσουν αυτές τις αρχές σε συγκεκριμένες καταστάσεις, η εποικοδομιστική προσέγγιση, ιδιαίτερα ο κοινωνικός εποικοδομισμός με βάση τη διαλεκτική διαδικασία και σκέψη (Παπάς 1999: 351-364) κάνει το αντίθετο αφού αρχίζει εξετάζοντας τις θέσεις, τα προβλήματα που παρουσιάζονται σε συγκεκριμένες καταστάσεις, προτρέπει σε στοχασμό και προβληματισμό μετά συνεχίζει με το να ψάχνει, να δομεί λύσεις και νέες στρατηγικές θέασης σ' αυτά τα προβλήματα. Ακολουθεί παρά προηγείται των λύσεων, οι οποίες προτίθενται να επιλύσουν αυτά τα προβλήματα (Σαλβαράς 1996: 28-29). Η εποικοδομιστική προσέγγιση δεν αναζητά να υπερβεί τα πλαίσια με την ελπίδα διατύπωσης καθολικών αληθειών, που βασίζονται σε θεμελιώδεις, αποδεδειγμένες μορφές ορθολογισμού, αλλά μάλλον απλά να στοχαστεί σ' αυτές και αν είναι απαραίτητο, να τις αλλάξει.

Ο εποικοδομισμός θεωρεί ότι με την αρμονική συνεργασία, τα άτομα μπορούν να επιτύχουν τους στόχους τους και να επιλύσουν ρεαλιστικά τα προβλήματά τους συμμετέχοντας ενεργά στη ' 'δόμηση' ' του νέου (Κολιάδης 1997: 109-112. Ράπτης 2001). Οφείλουμε να δεχθούμε ότι τα άτομα ή οι διαφορετικές πολιτισμικές συλλογικότητες, δεν μπορούν να καταλήξουν αυτόματα σε μια από κοινού άποψη στη βάση των από κοινού αντιλήψεων, αξιών ή στρατηγικών συλλογισμού. Ισχυριζόμαστε όμως ότι κοινό έδαφος μπορεί να δομηθεί, δια μέσου μιας λογικής διαλεκτικής διαδικασίας, στην οποία όλες οι πλευρές επιθυμούν να υποβάλλουν τις απόψεις τους σε κριτική και διάλογο. Όταν τα προβλήματα είναι από κοινού σε όλους τους πολιτισμούς, νέες ιδέες και κανόνες χρειάζονται, οι οποίοι όχι μόνο να λαμβάνουν υπόψη τις διαφορετικές μορφές ζωής του καθενός

πολιτισμού, αλλά να έχουν επίσης τη δυνατότητα να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τα κοινά τους προβλήματα (Lewicki κ.ά.1994). Ηθικές νόρμες μπορούν να δομηθούν, οι οποίες διέπουν τη συμπεριφορά των μελών μιας δεδομένης κοινωνίας όχι μόνο όσον αφορά στις σχέσεις που έχουν μεταξύ τους (κοινωνική ηθική), αλλά επίσης όσον αφορά στις σχέσεις που έχουν με ανθρώπους από άλλες κοινωνίες (διαπολιτισμική ηθική) και στις σχέσεις που έχουν με τα φυσικά περιβάλλοντά τους (περιβαλλοντική ηθική).

Όταν τα προβλήματα υπερβαίνουν τα πολιτισμικά όρια, μια ηθική βάση για κοινή δράση μπορεί να κατασκευαστεί μέσω του διαπολιτισμικού διαλόγου. Τέτοιος διάλογος είναι σημαντικός επειδή δίνει τη δυνατότητα σε ανθρώπους από διαφορετικούς πολιτισμούς να δουλέψουν μαζί σε προβλήματα αμοιβαίου συμφέροντος.

Ο διαπολιτισμικός διάλογος, βασισμένος στη **διαλεκτική διαδικασία**, είναι επίσης σημαντικός γιατί μας καθιστά ικανούς να καταλήγουμε σε ειδικές αρχές και κανόνες που θα διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των πολιτισμών. Οι διαπολιτισμικές συναντήσεις δημιουργούν τελείως νέες κοινωνικές καταστάσεις, οι οποίες μπορεί να είναι ιδιαίτερα ανόμοιες, με την έννοια ότι μπορεί να υπάρχουν λίγες, εάν υπάρχουν, που να είναι ήδη αποδεκτές συνήθειες, κανόνες ή προηγούμενα για να προσφύγουν οι συμμετέχοντες. Οι πολιτισμικοί κανόνες που αρχικά φέρνουμε μαζί μας στις διαπολιτισμικές συναντήσεις μας λένε πώς να αντιμετωπίζουμε τους ανθρώπους από τον ίδιο τον πολιτισμό μας, όχι τους ανθρώπους από άλλους πολιτισμούς, των οποίων οι κανόνες είναι διαφορετικοί. Σε πολλές περιπτώσεις τελείως νέα πλαίσια θα χρειαστεί να διαπραγματευθούν δια μέσω μιας διαδικασίας διαπολιτισμικού διαλόγου, ο οποίος αντλεί, αλλά δεν παραμένει προσκολλημένος από τις αντιλήψεις που περιέχονται σε κάθε μια παράδοση (Mulholland 1991, Nierenberg 1986). Το να φτάσουμε σε συμφωνία απαιτεί μια διαλεκτική διαδικασία στοχασμού, στην οποία οι συμμετέχοντες προσπαθούν να κρίνουν υπάρχουσες ηθικές αρχές και κανόνες για να ενσωματώσουν τα θετικά χαρακτηριστικά αυτών των αρχών και κανόνων σε νέους τρόπους και να δημιουργήσουν εντελώς νέους, ώστε να αντιμετωπίζουν ανόμοιες καταστάσεις αποτελεσματικά.

Αφού οι κανόνες, που είναι απαραίτητοι να διέπουν τις διαπολιτισμικές αλληλεπιδράσεις, δεν υπάρχουν ακόμα, μπορούν μόνο να δημιουργηθούν δια μέσου μιας διαλογικής διαδικασίας στην οποία δίνονται σε όλες τις πλευρές ίσες ευκαιρίες να συμμετέχουν. Ο ίδιος ο διάλογος μπορεί να μην είναι ικανός να λύσει όλα τα προβλήματα, βεβαίως, αλλά η εναλλακτική επιλογή στο διάλογο μπορεί να είναι μια κατάσταση στην οποία οι σχέσεις μεταξύ των δύο ομάδων χειροτερεύουν και τα προβλήματα παραμένουν άλυτα.

Η υιοθέτηση της διαλεκτικής διαδικασίας (θέση- αντίθεση-σύνθεση...), βοηθά το διαπολιτισμικό διάλογο, που σκοπός του δεν είναι να φτάσει σε «**καθολικούς**» τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς, αλλά μάλλον να φθάσει σ' ένα μέτρο συμφωνίας που θα δίνει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να αλληλεπιδρούν με επιτυχία κατά μήκος των πολιτισμικών ορίων και να λύνουν προβλήματα κοινού ενδιαφέροντος. **Ο διαπολιτισμικός διάλογος αναγνωρίζει ότι όλοι οι τρόποι σκέψης και συμπεριφοράς δεν είναι απόλυτοι και επομένως είναι πάντα διαθέσιμοι.** Εάν οι πρακτικές ενός δεδομένου πολιτισμού τίθενται υπό

αμφισβήτηση, αυτό πρέπει να δικαιολογηθεί πειστικά, γιατί άλλες εναλλακτικές λύσεις έχουν επιλεγεί έναντι άλλων που αποκλείστηκαν.

*Το επιχείρημα ότι «οι πολιτισμικές διαφορές πρέπει να τυγχάνουν σεβασμού» δεν είναι από μόνο του δικαιολογία. Ο διαπολιτιστικός διάλογος πρέπει να πηγαίνει πέρα από το να «σεβόμαστε τις πολιτισμικές διαφορές». Η κονστρουκτιβιστική προσέγγιση στο **διαπολιτισμικό διάλογο αρνείται, κατά τον εθνοκεντρικό τρόπο να λάβει οποιονδήποτε υπάρχοντα πολιτισμό ως ένα τελικό μοντέλο** (Fisher και Patton 1991). Μάλλον υποβάλλει όλες τις υπάρχουσες πολιτισμικές παραδόσεις σε στοχαστική κριτική, αναγνωρίζοντας και τα δυο, ότι κανένας πολιτισμός δεν έχει το μονοπώλιο στις καλές ιδέες και ότι κανένας πολιτισμός δεν είναι απρόσβλητος από νόμιμη κριτική. Θέτοντας δυο ή περισσότερες πολιτισμικές παραδόσεις σε αντιπαράθεση μεταξύ τους και συμμετέχοντας στο διάλογο, νέες ιδέες μπορούν να ανακύψουν, οι οποίες θα είναι διαφορετικές από τις ιδέες που ενυπάρχουν ήδη μέσα σε οποιαδήποτε από τα δύο.*

Πώς μπορούμε όμως να ενσωματώσουμε ιδέες και σχέδια για δράση, τα οποία, φαινομενικά εμφανίζονται αρχικά να είναι αντιφατικά; Οι παραδοσιακές θεωρίες του διαλόγου θα έδιναν έμφαση στην ανεύρεση προϋπάρχοντος «κοινού εδάφους» μεταξύ των 'φιλονικούντων' και μια προθυμία από την πλευρά των φιλονικούντων να αποδεχθούν το συμβιβασμό στα σημεία στα οποία δεν μπορούν να γίνουν αποδεκτά (Raiffa 1982, Young 1991). **Μια εναλλακτική** πιθανότητα, ωστόσο, είναι να εργαστούμε προς αυτό που ο Pruitt ονομάζει «**ενσωματωποιητικές συμφωνίες**» που ορίζονται ως «αυτές που διευθετούν (ενσωματώνουν) τα συμφέροντα των συμβαλλομένων και γι' αυτό το λόγο αποφέρουν υψηλό κοινό όφελος» (1994: 487). Οι ενσωματωποιητικές συμφωνίες στηρίζονται βασικά σε μια **διαλεκτική προσέγγιση**, η οποία δεν λαμβάνει ούτε τις αρχικές συνθήκες διαμάχης ούτε τις αρχικές θέσεις των διαπραγματευτών σαν μόνιμες. Η βασική ιδέα μπορεί να απεικονιστεί με ένα παράδειγμα που προσφέρεται από τον Pruitt: δυο αδελφές που φιλονικούσαν για ένα πορτοκάλι, τελικά αποφάσισαν να συμβιβαστούν χωρίζοντας το πορτοκάλι στη μέση. Η πρώτη αδελφή χρησιμοποίησε τον πολτό από το μισό της να κάνει χυμό και πέταξε τη φλούδα· η δεύτερη χρησιμοποίησε τη φλούδα από το μισό της για να φτιάξει κέικ και πέταξε τον πολτό. Μια ενσωματωποιητική συμφωνία θα είχε δώσει όλο τον πολτό στην πρώτη αδερφή και όλη τη φλούδα στη δεύτερη.

Είναι σαφές ότι η ενσωματωποιητική συμφωνία μπορεί να μην είναι ικανή να επιλύσει όλους τους τύπους των συγκρούσεων, -περιπτώσεις στις οποίες και οι δύο αδερφές θέλουν να κάνουν χυμό, για παράδειγμα- και έτσι ο συμβιβασμός μπορεί να είναι το καλύτερο που μπορεί να προσδοκάται. Οι ενσωματωποιητικές συμφωνίες είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες από μια κονστρουκτιβιστική άποψη, επειδή συνεπάγονται αναδόμηση του προβλήματος (αντί να πάρουν απλά τις αρχικές θέσεις όπως είναι, δίνουν μια περισσότερο υψηλά διαφοροποιημένη σημασία των πιθανοτήτων), καθώς επίσης και η **διαλεκτική ενσωμάτωση** (αντί να θεωρεί τις δύο θέσεις σαν «δυσανάλογες», ψάχνει τρόπους στους οποίους ορισμένες πτυχές των αρχικών θέσεων μπορούν να παραλειφθούν και άλλες να συνδυαστούν).

Για να εξηγήσει τη βασική αυτή προσέγγιση ο Emanooff (1999) φέρνει ως παράδειγμα τη στερεότυπη εικόνα των Ασιατικών πολιτισμών σαν συλλογιστική/κολεκτιβιστική και του Δυτικού σαν να είναι ατομιστική. Σε μια καθαρά εθνοκεντρική συζήτηση-αντιπαράθεση επιχειρημάτων ο κάθε πολιτισμός θα επιχειρηματολογούσε: ο μεν Ασιατικός για την ανωτερότητα του κολεκτιβισμού, ο δε Δυτικός για την ανωτερότητα του ατομισμού. Ένας όμως κριτικός στοχασμός μπορεί να ανακαλύψει ότι ο Ασιατικός κολεκτιβισμός έχει και θετική πλευρά **«συνεργασία»** και αρνητική πλευρά **«ομοιομορφία»**. Ο Δυτικός ατομικισμός ομοίως έχει θετική πλευρά «αυτοδυναμία» και μια αρνητική πλευρά «μαλθακότητα». Έτσι φτάνουμε σε μια πιο υψηλά διαφοροποιημένη κατανόηση των δυο εννοιών. Σε αυτό το στάδιο μια πιο **διαλεκτική μορφή** συλλογισμού χρησιμοποιείται, όπως: «Ο κολεκτιβισμός (ή ο ατομικισμός) είναι καλός (ή κακός)», σα να είναι σε μερικές σχέσεις αληθινές, αλλά ψευδείς σε άλλες. *Στη βάση αυτής της πιο υψηλά διαφοροποιημένης κατανόησης, γίνεται μετά δυνατό να συγκρίνουμε τα θετικά χαρακτηριστικά της μιας από τις αρχικές έννοιες με τα αρνητικά χαρακτηριστικά της άλλης. Θα μπορούσαμε να καταλήξουμε ότι η αξία της «συνεργασίας» είναι πράγματι ανώτερη από την αξία της «μαλθακότητας», ενώ η αξία της «αυτοδυναμίας» είναι ανώτερη από την αξία της «ομοιομορφίας».*

Στο ενσωματωποιητικό στάδιο γίνεται μια προσπάθεια για να δημιουργηθεί ένα τελειώς νέο πλαίσιο, το οποίο να ενσωματώνει τις θετικές πτυχές και των δύο παραδόσεων, ενώ παραμερίζουμε τις αρνητικές τους. Στο ενσωματωποιητικό στάδιο η Δυτική αξία της «αυτοδυναμίας», που θεωρούνταν στο προηγούμενο στάδιο ως ανώτερη της Ασιατικής «ομοιομορφία», μπορεί να συνδυαστεί με την Ασιατική αξία της «συνεργασίας», που στο προηγούμενο στάδιο θεωρούνταν ως ανώτερη από τη Δυτική «μαλθακότητα». Η «αυτοδυναμία» και η «συνεργασία» είναι συμπληρωματικές έννοιες, οι οποίες δεν συγκρούονται με κανένα τρόπο και, όταν συνδυάζονται αντιπροσωπεύουν μια ανώτερη θέση για την κάθε μια έννοια χωριστά.

Λαμβανομένου υπόψη ότι η αρχική αντίθεση μεταξύ του Ασιατικού κολεκτιβισμού και του ατομικισμού της Αμερικής μοιράστηκε από την άποψη της διχοτόμησης (π.χ. οι δύο απόψεις είναι αδύνατο να συγκριθούν), μια κονστρουκτιβιστική προσέγγιση δείχνει πως οι δύο έννοιες μπορούν να ενσωματωθούν αποτελεσματικά στο τυπικό επίπεδο. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η περιγραφή που δίνεται εδώ σκιαγραφεί απλά τη διαλεκτική διαδικασία η οποία αποτελεί τη βάση του κονστρουκτιβιστικού διαλόγου και όχι τη διαδικασία με την οποία αρχικές αξιολογικές κρίσεις έχουν καταλήξει (π.χ. τι θεωρείται ως «θετικό» και τι «αρνητικό»). Επιχειρήματα θα πρέπει ακόμη να παρουσιάζονται για να δείξουν γιατί η «αυτοδυναμία» και η «συνεργασία» είναι ανώτερες από τη «μαλθακότητα» και τη «ομοιομορφία», για παράδειγμα. Η ουσία αυτής της προσέγγισης, εντούτοις, βρίσκεται στο γεγονός ότι μεταθέτει τη συζήτηση από μια συζήτηση γύρω από τις «δυσανάλογες» πολιτισμικές διαφορές σε μια συζήτηση γύρω από τη βιωσιμότητα συγκεκριμένων αξιών οι οποίες μπορούν, κατ' αρχάς, να υιοθετηθούν από κάθε πολιτισμό.

Αυτή η βασική προσέγγιση θα μπορούσε να εφαρμοστεί, σ' έναν αριθμό διαπολιτιστικών συγκρούσεων μεταξύ Ανατολής και Δύσης (περιλαμβάνοντας και το ακανθώδες ζήτημα των ανθρώπων

δικαιωμάτων). Ο Kim (1991) όμοια πιστεύει ότι οι διαπολιτιστικές διαφορές μεταξύ Δύσης και Ανατολής μπορούν να θεωρηθούν περισσότερο ως εξ ορισμού συμπληρωματικές παρά ως αντιφατικές. Η έμφαση στον ορθολογισμό στη Δύση, για παράδειγμα συμπληρώνει περισσότερο παρά αντιτίθεται στην έμφαση στη διαίσθηση που υπάρχει στους Ανατολικούς Ασιατικούς πολιτισμούς. Επιπλέον θα ήταν λάθος απλά να τυποποιήσουμε τη Δύση ως «λογική» και την Ανατολή ως «διαισθητική». Η Δύση έχει αναπτύξει διαισθητικούς τρόπους σκέψης, όπως ακριβώς η Ανατολή έχει αναπτύξει ορθολογικούς τρόπους σκέψης, ακόμα κι αν κανένας από αυτούς τους τρόπους δεν έχει ιστορικά υπάρξει κυρίαρχος των αντίστοιχων πολιτισμών τους. **Ο σκοπός μιας ενσωματωποιητικής προσέγγισης είναι να βρούμε τρόπους συνδυασμού των φαινομενικά αντίθετων πολιτισμικών τάσεων σε ένα ευρύτερο πλαίσιο το οποίο, στο τέλος θα βοηθήσει αισιόδοξα να επιλυθούν οι διαπολιτισμικές συγκρούσεις και επίσης θα προσφέρει μια πλησιέστερη και πιο ολιστική άποψη των ανθρώπινων δυνατοτήτων.**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξίου, Θ. (2004), «Ο πολιτισμός ως σύστημα σχέσεων», περ. *Ο Πολίτης*, τχ. 123, Αθήνα, σσ.22-25.
- Boos-Nünning, U. (1997), «Ανοιχτά θεωρητικά προβλήματα της διαπολιτισμικής προσέγγισης», στο: Πρακτικά του Ζ' Διεθνούς Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος με θέμα: *Παιδαγωγική Επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη-Τάσεις και προοπτικές*, Ρέθυμνο, Ελληνικά Γράμματα, σσ.56-67.
- Γκίβαλος, Μ. (2004), «Τεχνολογία και κοινωνικοί μετασχηματισμοί», στο: Κεκές, Ι. (εισαγωγή-επιμέλεια) *Νέες τεχνολογίες στην Εκπαίδευση*, Αθήνα, Ατραπός, σσ. 375-391.
- Γκίβαλος, Μ. (2003), *Επιστήμη, γνώση και μέθοδος*, Αθήνα, Νήσος.
- Γκόβαρης, Χ. (2001), *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*, Αθήνα, Ατραπός.
- Γκότοβος, Α. (2002), *Εκπαίδευση και Ετερότητα*, Αθήνα, Μεταίχμιο.
- Evanoff, R.(1999), «Towards a Constructivist Theory of Intercultural Dialogue», In *International Communication in the 21st Century*, Ed. Nobuyuki Honna and Yoshiki Kano, Tokyo, Sanseido.
- Evanoff, R. (1998), «A Constructivist Approach to Intercultural Ethics», *Eubios Journal of Asian and International Bioethics* 8:84-87.
- Fisher, R. William U. and Bruce Patton (1991), *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*. New York, Penguin.
- Kim, Young Yun (1989), «Intercultural Adaptation», In *Handbook of International and Intercultural Communication*, Ed. Molefi Kete Asante and William B. Gudykunst. Newbury Park, Sage.
- Κολιάδης, Ε.(1997), *Θεωρίες μάθησης και Εκπαιδευτική πράξη*, τόμος Γ', Γνωστικές & Κοινωνικογνωστικές θεωρίες, Αθήνα.
- Κοτζιάς, Ν. (2003), «Η μετανεωτερικότητα ως μια 'καμπή' στην ιστορία», πρόλογος στο: Ίγκλετον, Τ. *Οι αυταπάτες της μετανεωτερικότητας*, Αθήνα, Καστανιώτης.
- Lewicki, Roy J., et al. (1994), *Negotiation*, 2nd ed. Burr Ridge, Irwin.

- Lyotard, Jean-François (1979), *The Postmodern Condition*. Trans. Geoffrey Bennington and Brian Massumi. Minneapolis: Minnesota University Press.
- Lyotard, Jean-François and Jean-Loup Thébaud (1985), *Just Gaming*, Trans Wlad Godzich. Manchester, Manchester University Press.
- Ματθαίου, Δ. (2002), «Νέες οριζούσες και ορισμοί του εκπαιδευτικού έργου στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας - Η προβληματική της εκπαιδευτικής πολιτικής σε αναψηλάφηση» στο: Ματθαίου, Δ. (επιμ.), *Η εκπαίδευση απέναντι στις προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα - νέες οριζούσες και προοπτικές*, Αθήνα, Λιβάνης, σσ.15-58.
- Mulholland, J. (1991), *The Language of Negotiation: A Handbook of Practical Strategies for Improving Communication*. London, Routledge.
- Ματσαγγούρας, Η. (2004), *Στρατηγικές Διδασκαλίας- Η Κριτική Σκέψη στη Διδακτική Πράξη*, Αθήνα, Gutenberg.
- Nader, Ralph, et al. (1993). *The Case Against "Free Trade": GATT, NAFTA, and the Globalization of Corporate Power*. San Francisco: Earth Island.
- Nierenberg, Gerard I. (1986), *The Complete Negotiator*, New York, Barnes and Noble.
- Νικολάου, Γ. (2005), *Διαπολιτισμική διδακτική - το νέο περιβάλλον, βασικές αρχές*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Νικολάου, Γ. (2000), *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο Δημοτικό σχολείο. Από την 'ομοιογένεια' στην πολυπολιτισμικότητα*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Παπάς, Α. (1993), *Σύγχρονη Θεωρία και Πράξη της Παιδείας*, τόμοι Α', Β', Αθήνα, Δελφοί.
- Παπάς, Α. (1998), *Διαπολιτισμική Παιδαγωγική και Διδακτική*, τ. Α', Αθήνα.
- Παπάς, Α. (1999), *Η αντιπαιδαγωγικότητα της παιδαγωγικής*, Αθήνα, Δελφοί.
- Parsons, Talcott (1966), *Societies*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Pruitt, Dean G. (1994), "Achieving Integrative Agreements in Negotiation." In *Culture, Communication and Conflict*. Ed. Gary R. Weaver. Needham Heights: Simon and Schuster.
- Παπαχρήστος, Κ. & Πανταζοπούλου Μ. (2005), «Η διαπολιτισμικότητα αφορά το Ολοήμερο σχολείο; Οι απόψεις των εκπαιδευτικών», στο: στο: Πρακτικά του 8^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου με θέμα: *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση-Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη Γλώσσα*. ΚΕ.Δ.ΕΚ.- Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Πατρών, Πάτρα, 8-10 Ιουλίου 2005, τομ.ΙΙ, Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (ΚΕ.Δ.ΕΚ.) - Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Πατρών, Πάτρα, 2005, σσ. 340-352.
- Raiffa, H. (1982), *The Art and Science of Negotiation*. Cambridge, Belnap Press.
- Ράπτης, Α.- Ράπτη Α. (2004), «Η ιδεολογία των νέων τεχνολογιών για μια σύνθεση παλιών και νέων αντινομιών» στο: Κεκές, Ι. (εισαγωγή-επιμέλεια) *Νέες τεχνολογίες στην Εκπαίδευση*, Αθήνα, Ατραπός, σσ. 327-374.
- Ράπτης, Α.- Ράπτη Α. (2001), *Μάθηση και διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορίας*, τ. Α', Αθήνα.
- Rostow, W. W. (1991), *The Stages of Economic Growth*. 3rd ed. Cambridge, Cambridge University Press.

- Σαλβαράς, Γ. (1996), *Πειραματική Παιδαγωγική*, Αθήνα, Γεννάδειος Σχολή.
- Ταϊηλορ, Τ. (1997), *Πολυπολιτισμικότητα*, Αθήνα, Πόλις.
- Τριλιανός, Θ. (1997), *Η Κριτική Σκέψη και η διδασκαλία της*, Αθήνα.
- Young, H. Peyton, ed. (1991), *Negotiation Analysis*, Ann Arbor, University of Michigan Press.
- Χιωτάκης, Σ. (1999), «Η Πολυπολιτισμικότητα εναντίον της Πολυπολιτισμικότητας; Ανασταλτικοί παράγοντες της 'ανοιχτής κοινωνίας' », στο: *Επιστήμη και Κοινωνία*, τχ. 2-3, Αθήνα, σσ. 105-144.